

El repertori de Sulpici Pontich, canonge de la Seu de Girona.

La pesta, els hospitals i els metges en un manuscrit gironí del segle XVIII

Benet Julià

El manuscrit objecte d'aquest treball és el següent: *REPERTORI PER ALFABÈTIC DEL SECRETARIAT del Molt Il.ltre. CAPÍTOL de la IGLÉSIA CATEDRAL DE GIRONA, fins al març de 1736, documents existents en lo ARXIU de la mateixa Iglésia, y diferents anotacions tretas del VICARIAT i OFFICIALAT ECLESIASTIC y NOTARIAS de la prèt. CIUTAT de GIRONA, treballat per lo Dr. Sulpici Pontich canonge de dita Santa Iglésia.*

Pel títol del manuscrit ja es comprèn que és un inventari de la documentació que es guarda o es guardava a l'arxiu de la Seu gironina. Però abans volem remarcar que les dates que moltes vegades es troben escrites són simplement notes esquemàtiques com corresponen a un inventari del material guardat, però que poden servir a l'investiga-

dor per saber on pot dirigir la recerca del document o anotació que li interessa.

La riquesa de material és molt àmplia car es troben inventariats documents des del segle VI, com és el cas del Concili de l'any 550 a la nostra ciutat, fins als que acaben a la meitat del segle XVIII. Per això, hem volgut espigolar totes les notes relacionades amb l'actuació mèdica i sanitària gironina, que seran presentades en el present treball, afegint-hi alguna anotació nostra d' aclariment.

Aquest manuscrit és conegut vulgarment com el PONTICH en record de son autor. Consta de tres volums de 37 cm d'alçada per 25 cm d'amplada i 8 cm de gruix, enquadernats amb fortes tapes i amb tanca metàl·lica. L'escriptura de lletra clara i ampla és feta tota de la mateixa mà i escrita en català amb l'ortografia culta i clàssica del seu temps.

L'autor del manuscrit

En el foli 334 del volum anomenat EPISCOPOLOGI, guardat a l'arxiu catedralici, trobem citat l'autor del manuscrit així: 1717, Dr. Sulpici Pontich, fou Coadjutor del Sr. Canonge D. Emmanuel Cayetano de Ferrer y sens haver residit fou propietari y pocché a 4 de maig de 1717, not. Roig y vicary, fol. 118 rest.

L'ENCICLOPÈDIA ESPASA indica: sacerdot i escriptor del segle XVIII, germà d'Ignasi. Natural de Voló, diòcesi d'Elna. Del mateix autor, amb igual format, hi ha dues obres més: l'Episcopologi citat, llista dels bisbes de Girona i un altre volum de mà diferent, però que sembla ser un esborrany del manuscrit que estudiem.

Hem agrupat en quatre apartats els diferents apunts mèdics seleccionats, que són: Metges i Cirurgians; Hospitals; Pesta i altres malures; Higiene urbana. Les dades copiades aniran, la majoria, acompanyades del número de foli copiat i entre claudàtors, aportació fora de text, i d'aclaracions nostres sobre el tema exposat.

Metges i cirurgians

Mestre PONT, físic. A 4 calendes de març de 1276 fundà en el seu testament, benefici a Sant Vicens primer, en la nostra Seu, per celebrar tres misses setmaneres, fer aniversari conventual i seguir la Creu en les exèquies. [Amb aquesta primera apuntació tenim el nom del primer i més antic, metge gironí conegut. L'altar actual és el del Dolors.] (fol. 38 i 44, vol. I)

GUILLEM GIRONDELL, físic del segle XIV. [Tampoc coneixem gaire més, excepte si pogués ésser el descrit, llavors, malament amb el cognom de Irundell, metge de l'Infant Joan]. És citat en el Pontich en l'apartat d'aniversaris (fol. 32).

Del segle següent, el XVI, hi ha la nota de l'obsequi al Capítol per part del seu metge Dr. LLUÍS FABRA, d'un llibre escrit per ell, titulat *Discurs sobre la pesta* i editat el 1589 per Samsó Arbús de Perpinyà. En fer l'inventari, aquesta obra s'havia extraviat de la biblioteca de la catedral com es fa constar. [Aquest autor era fill de Peralada, estudià Medicina a Barcelona, i acabà exercint a Girona.] (1) (fol. 200, vol. II).

De la mateixa centúria està documentat un tal N. Parella, metge capítular el 1539 i que en el segle següent és recordat en l'apartat de Beneficis de la Seu. (fol. 143, vol. I).

També d'aquest 1600 tenim altres informacions. Un tal Dr. Rafael Campolier que exercia a Girona, comprà el 1620 una casa a l'Església (fol. 255-núm. 15). [Durant els seus anys de treball a la ciutat, presidí moltes vegades els tribunals d'exàmens de Cirurgians, que per antic privilegi es duia a terme a la ciutat quan hi havia un nou professional que volia exercir-hi. Els anys foren del 1609 al 1635 (2). El 1643 el trobem en la confraria de Sant Jordi, i morí probablement el 1649.]

En el foli 264, núm. 30 és citat el Dr. Baltasar Soler per permuta d'una casa del seu germà, difunt canonge de la Seu. [Fill de Palamós, exercí a la ciutat de Girona. Insaculat el 1613 en la bossa de mà major, junt amb el metge anterior, juraren obediència al Rei de França com a Comte de Barcelona. Actuà en l'epidèmia pestosa de 1650. És citat també com autor d'un tractat sobre aquesta malaltia.]

Tenim també d'aquesta època nota sobre el Dr. Joan Moret (fol. 200 del vol. III), en concedir-li el 10 de març de 1667 sepultura en la capella de Sant Joan, per ell i els seus. [Vicerector dels Estudis Generals de Girona el 1662, i presidia, a més, tribunals de Cirurgians el 1622 i 1627] (3)

En el foli 182 del vol. I és documentat un tal Dr. N. Planas per un assumpte de protocol de dignitats.

Més tard, en ple segle XVIII es documenta un tal Dr. Barrot pel lloguer d'una casa del carrer de la Força (fol. 255, vol. I).

El 1702 comença una llibreta de comptes el cirurgià gironí Joan Ros que serà continuada fins el 1779 per un seu fill. És citat, aquell, en el Pontich per pagar llúisme per una casa en el carrer de Sant Francesc el 1729. [Aquest cirurgià sabem que aprovà l'examen de suficiència ja indicat i, al cap de 14 anys, començà a formar part dels Tribunals d'aquest privilegi fins el 1753] (fol. 319, vol. III).

Llegim en el foli 359 del vol. I que el 9 d'abril de 1723 «entredit fora ciutat per haver mort el rector dels metges» (Seria el degà?), mentre que en el foli 442 del vol. II es parla de la concessió de creus d'or, gratis, als seus metges sense indicar noms, distinció que solament es feia als advocats i galens.

Finalment en l'apartat de metges i cirurgians, en el foli 368 del vol. I, exposa que en el llibre d'en Calsada, com vulgarment s'anomenava el de Resolucions capitolars, es troben les obligacions que debien complir els professionals estipendiats pel Capítol. [Si llegim un dels contractes més antics com és el del Mestre Ramon de Cornellà (1296) coneixem, com per 100 sous anuals, tenia l'obligació de curar

Un dels hospitals més antics de Girona era el de Sant Llätzer a Pedret.

Aniversaris Presbiterals tot títol

L'inventari alfabètic de Pontich consta de tres volums de 37 per 25 cm.

ferides i la salut del bisbe, capitulars i familiars, no podia dir, però, la medicació que havien d'usar (5). Anys més tard, en el llibre citat hi ha anotat el contracte de Mestre Arloni de 150 sous anuals a cobrar en dues pagues i amb l'obligació de tenir domicili propi en la nostra ciutat i en el cas d'absentar-se, oferir als senyors del Capítol un altre cirurgià idoni. Estatuts semblants trobarem pels metges.] (fol. 238, vol. II).

En determinades circumstàncies, contracten més d'un cirurgià, amb el sou de 5 lliures a cada un, com passà el 20 de maig de 1549. Segurament coincidiria en uns moments de temor de pesta, que preocuparia a una població ja escarmentada per les epidèmies anteriors.

D'aquesta època és el costum de practicar, tant el metge com el cirurgià, el jurament sobre l'estat sanitari d'un seu malalt i que vindria a correspondre a una certificació mèdica actual.

Hospitals

Aquest capítol és més aviat extens amb moltes dades que podríem classificar de burocràtiques i que segurament només tindrien interès pel qui treballés en una història molt completa, en especial de l'hospital de Santa Caterina.

Però abans de passar a descriure les apuntacions del Pontic sobre aquest apartat, creiem que seria útil exposar algunes dades prèvies que ajudarien a comprendre les informacions copiades.

Així a Girona, ja des de l'Edat Mitjana, teníem quatre hospitals, tots fora del recinte urbà, prescindint del suposat per Botet i Sisó, petit hospital de darrere la catedral i d'un, encara més reduït, per als jueus. Els més antics eren el de Sant Llàtzer o dels mesells i el Vell o dels capellans. Com veurem per una anotació que transcrivirem, el primer ja existia abans del 1170, anys ans de la data del testament del rei Alfons III, quan deixà VIII «esquellades» (tres mitgeres per esquellada) de forment censal sobre el Monar de Girona l'any 1196. La seva situació és a Pedret.

L'altre centre hospitalari, el dels capellans, situat en el burg de Sant Pere dels Galligans, és més o menys del mateix temps, encara que hi ha la sospita de poder-lo documentar en el 1093.

Un tercer hospital, que no coneixem quan fou construït, s'anomenava de Sant Jaume del Pelegrins i estava situat davant del pont dels Perolers al costat del cementiri de l'església de Sant Feliu. El 1384 s'intentà reconstruir-lo amb almoines puix havia estat derruït per motius estratègics, probablement el 1362 quan el rei Pere IV amplià les defenses gironines. (6) Suposem que la seva missió fou transferida a l'hospital de mesells car en ell trobem citat, més o menys en aquest temps, el nom de Sant Jaume dels Sants amb la seva capella.

Per últim, el quart centre hospitalari era l'antic hospital de Santa Caterina igualment abatut per fins bèl·lics el

1653, un magnífic edifici del segle XIII.

I encara podríem indicar que al costat tenia l'edifici conegut amb el nom de Col·legi d'en Beuda que, en passar el seu ensenyament al Seminari Conciliar, quedà com hospital de la Misericòrdia per acollir a orfes i abandonats. També en el manuscrit de Pontich, i de mà diferent, hi ha la nota d'acceptació de la Junta de l'Hospital i de la creació de la Casa de Convalescència, annexa a ell, l'any 1782].

Passem a descriure en ordre cronològic les apuntacions que poden interessar per aquest treball. Així en el foli 322 del vol. III s'indica que es guarda documentació d'unes terres de Pedret «prop de l'hospital de leprosos», corresponent a l'any 1170. A aquest centre benèfic, consta que els canonges donaven el primer dia de la seva «porció», que al principi era en espècies i llavors en «companatge» o sia, pa, escudella i vi (la porció d'aquest era una justícia i mitja o sis diners). Posteriorment es transformà en racions de pa, tres dies a la setmana. (fol. 152, vol. II).

[La informació documental del manuscrit salta fins el segle XVI per donar noves del que portem exposant. Així el 1529 l'Almoïna del Pa entregà aquest aliment a l'hospital per la forta fam que patia la ciutat. Segurament a això es degué el fort brot epidèmic de pesta que posteriorment sobrevingué, anotant-se «que se ignoren moltes coses perquè el Sr. Bisbe i molts, escaparen i quedà el Secretariat en blanc». (fol. 430, vol. I).

Continua, en el 1547, registrant les obligacions de l'hospitaler (que era el de l'hospital Vell) d'assistir a malalts i allotjar sacerdots pelegrins —entre altres coses— precisant, però, d'exigir-li jurament cada any. (fol. 399, vol. I).

Fou en el 1548 quan l'abat de Vilabertran i els jurats de Girona «proposaren se procurés assistir als pobres infants que no tenien pares»; el 1551 fou firmada la institució i elegits administradors, tractant de situar-los a Pedret a l'església del Pilar, però es deixà, per tal de fer lloc als Pares Jesuïtes (fol. 250, vol. II). [No obstant això, passaren al Col·legi d'en Beuda perquè aquest s'havia traslladat al Seminari conciliar, situat en aquest col·legi al costat de l'antic hospital de Santa Caterina.]

L'administració d'aquest antic hospital, a la Ciutat, li mereixia més con-

fiança que la portés juntament amb el Capítol. Per aquest motiu l'abril de 1551 ja trobem la proposta dels Jurats per tractar d'això, (fol. 385, vol. I) reunions que, per nomenar els administradors, es repetiran al llarg dels anys. Els representants de la població al·legaven que així es feia a Barcelona (1577) i, abdicant del govern d'aquest centre benèfic, nombren dos representants seus que, juntament amb dos canonges, formaran la Junta administrativa. (fol. 152, vol. II).

Aquesta època es viu amb temor de pesta, car fins i tot hospitalitzaren algun contagiats l'any 1563. També el 1604 es recorda l'obligació de tenir, a l'hospital, una llàntia que cremi davant del Sant Crist del cor (fol. 190, vol. II) segons testaments de gironins, aspecte que es repetirà, junt amb donatius i almoines, els anys de reconstrucció del nou centre hospitalari, ja dins de les muralles. Més tard, el 1614, els beneficiats de la Seu acordaren retenir quatre diners, lliurement, de son salari, per poder subvenir als malalts de la infermeria.

En el nostre manuscrit i a partir d'aquests anys, hi tenim moltes dades anotades, en part per la proximitat d'aquest temps en què visqué el seu autor com potser, també, pel protagonisme que l'hospital de Santa Caterina tingué en aquells anys, per la ciutat.

[Efectivament després del setge de 1653, l'autoritat militar, sense escoltar cap parer, féu enderrocar diferents edificis de fora les defenses gironines per evitar caure en mans de l'enemic i ésser usades per hostilitzar, des d'allí, les muralles de la plaça, tal com havia passat en la contesa anterior. Així en el 1654 es començà la destrucció d'aquest hospital junt amb els convents del Carme i de Santa Clara més les cases de les barriades de Pedret i del convent carmelità.]

Traslladats provisionalment els malalts a la Mercè s'iniciaren, amb almoines populars (el 1663), les obres de l'hospital que actualment coneixem. Posà la primera pedra el Bisbe Josep Ninot (1/V/1666) i s'acabà el 1679, la vigília de la festivitat del patró Sant Narcís. (fol. 152r. vol. II).

A finals d'any la Ciutat demanà al Capítol que fes la benedicció de l'església del nou centre. Pagada la construcció dels béns de l'ardiaca Cassart, es donà el retaule de Sant Sebastià, ja

daurat, tal com havien promès els Jurats els dies amargs de l'epidèmia pestosa de 1650 (fol. 432, vol. I) i que havia d'anar a la capella del Carme. Però en no tenir reconstruït el convent, l'oferiren a Santa Caterina. (fol. 369 r. vol. I).

Ja tenim indicat que l'administració del vell hospital s'havia concordat fer conjuntament Capítol i Ciutat. Per això, en els folis del manuscrit que tracta d'aquest tema abunden nombraiments i concordies per portar-ho a terme. A més, època en què el protocol tenia o se li donava molta importància, no estranya trobar freqüentment fortes desavinences per aquest motiu. Així el novembre de 1648 els canonges administradors no volien concórrer en l'església de l'hospital amb els Jurats, si no tenien cadires com ells, i acceptaven el Capítol que els canonges administradors se sentessin en bancs coberts de vaqueta i els Jurats s'acontentaven de fer-ho en bancs coberts de seda. (fol. 152). Semblant problema es presentà en la festa de Santa Caterina del 1680 (fol. 183, vol. I), com també en un intent de contractar metges per part dels Jurats que, en fer-los observar que en la concordia acordada havien abdicat totalment, deixant-ho en mans de l'autoritat dels administradors, cessaren la seva pretensió. A vegades el tema del protocol arribà fins a consultar a Roma, com es comprova en l'anotació de 1688, declarant que no podien consentir el Capítol sota cap preeminència,

adhuc a doctors en Medicina, com ja era decidit des del 1583.

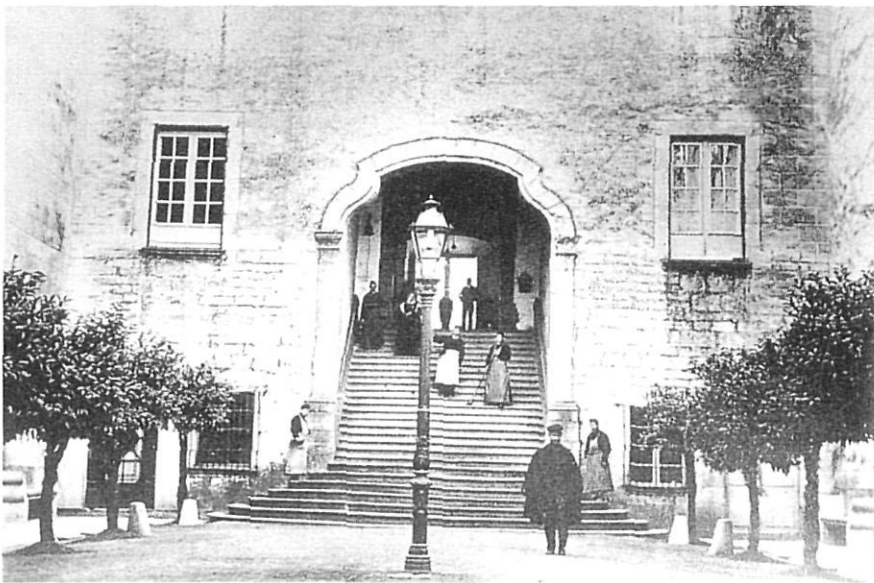
Malgrat que el lloc on s'instal·là el nou local hospitalari no era del gust de la Seu, com sempre ho feren constar, no deixaren per això de donar tota l'assistència necessària en aquesta obra i així el 28 d'octubre de 1677, vigília del sant patró de la ciutat, hi portaren els primers malalts amb acompanyament de música.

La pesta i altres malures

[D'aquest tema hi ha abundant informació que indica què representà pels gironins d'aquells segles aquesta epidèmia que tant els havia castigat. Dues actuacions trobem anotades: les religioses (oracions, processons, vots, etc.) i les sanitàries (aïllament dels empestats; guardes als portals de la ciutat, sobretot per part de la clerecia destinada al de Sant Cristòfol, que segons privilegi antic era en cas d'urgència, l'últim a tancar i primer en obrir-se, i finalment l'ajuda amb aliments als centres d'assistència d'aquesta malaltia).

L'estat d'alerta era constant i, a la més petita informació de sospita de contagi a una població més o menys veïna com podia ser Perpinyà o Barcelona, prenien les precaucions que creien més adequades. En ser molt nombroses les pàgines dedicades a aquestes prevencions es faria fatigosa la seva repetició i, per això, només farem

L'hospital de Santa Caterina, edificat prop del que va ser abatut l'any 1653.

Daganat

*Navens lo Rey deservinas destinax las rentas de Dignitat
de S. Narcís en dotació de Dignitats en las Iglesias Catedrales
se noncia al Capítol, voley poner una en esta Iglesia a 16. Abril
1502 fol. 80 recto y lo Capítol offeui acceptarla com se dote la mes
a D. L. e.*

L'escriptura del repertori manuscrit és ampla i amb lletra clara, tota de la mateixa mà.

un resum dels fets principals o més destacables que poden aportar alguna nova informació interessant o poc coneguda. (Vegeu dels folis 423 al 435 del vol. I)]

La primera dada anotada diu: pesta temuda a 3 de maig de 1490. Es féu processó solemne i missa pontifical a Santa Clara. Quatre anys després es repeteix el perill, i es feren les mateixes actuacions religioses, variant només la missa pontifical que aquesta vegada se celebrà a Sant Narcís, mentre que a l'alarma de 1501 només es feren pregàries.

Però el flagell pestós invadí la ciutat l'any 1530, causant forts estralls a la població. Com de costum, s'anotà que es féu guàrdia en aquest portal de Sant Cristòfol, però l'escriptor del manuscrit remarca «que se ignoren moltes coses perquè el Sr. Bisbe i molts altres s'escaparen i quedà el Secretariat en blanc». Com que l'any següent persistí l'epidèmia, el Jurats demanaren opinió per fer una Morberia i intervenir en les despeses, però el Capítol decidí procurar casa i servei pels seus eclesiàstics.

Nous moments de temor es repeteixen el 1549, 1556 i 1557. En aquest any darrer, per tenir informació d'haver invadit la plaga, les ciutats de Marsella, València i darrerament Barcelona i Martorell, es practicaren les corresponents guardes a Sant Cristòfol. Estaven encarregats d'aquesta missió dos canonges i quatre beneficiats, pels quals se'ls construí una caseta d'aixopluc. Aquesta vegada amb «el vot de doctes» s'ajudà a la Morberia, car les noves de les calami-

tats a França eren alarmants i se sospitava que pel novembre hauria arribat a Girona i es llogà als Jurats una casa als afores de la població, propietat del canonge Alrrà, per fer d'hospital i s'envià, al mateix temps, queixes al Govern de la Generalitat perquè deixava entrar gent procedent de Barcelona. Encara l'any següent, hagueren de tancar dues cases de canonges per una mort de pesta i, en empestar-se un capellà en una d'aquestes cases, el Capítol els tragué a tots fora la ciutat, a més de conductar a metges, llista de gastos precisos i noves pregàries. Però el juliol entraren a la plaça moltes famílies de Barcelona, el Virrei i les autoritats de l'Audiència; al mateix temps se suspengué el curs de les causes civils per evitar l'entrada de concurrents. No serà fins el gener de 1559 que es pogué donar gràcies a Déu per haver-se acabat el flagell, però en rebrotar a França es prengueren les precaucions oportunes ja indicades abans. En arribar al juliol de l'any següent noves d'epidèmia a Perpinyà, els Jurats demanaren processó. Pel febrer hi ha un petit brot a Palau i ingressos a l'hospital, i s'extén l'epidèmia que sembla que fou important, puix surten severes disposicions com el càstig de 10 lliures i l'excomunió, si no es denunciava el malalt assistit; ordres als comissaris del Morbo de visitar —acompanyats de quatre beneficiats— totes les cases dels eclesiàstics; es tancà la Força, havent prèviament buscat casa pel metge en aquest barri.

[Fem un incís per remarcar que en aquests paràgrafs surten dues notícies a comentar: la primera és l'actuació dels comissaris del Morbo, organisme on els Jurats delegaven, sota el seu control, tot el que tenia relació amb la prevenció de l'epidèmia més el trasllat de malalts o de difunts causats en els dies del brot pestós. La segona observació és referent a la indicació d'aïllar-se dintre el recinte de la Girona vella o més coneguda per la Força, amb la intenció de posar barreres entre els malalts i els sans].

Aquesta epidèmia cessà per l'octubre. Però no deixà d'haver-hi algun sobresalt, entre els anys 1576 a 1581, que obligà a les guardes clàssiques del conegut portal de Sant Cristòfol, repetint-se l'ensurt, per l'octubre de 1586 i el juny de 1588, per les noves de poblacions infectades com foren Elna, Cadaqués i Vilamacolum.

Seguiran ara uns anys que l'epidèmia va rondant la nostra comarca (1592). Noves de Bellpuig el 1599; de Tàrraga el 1600; de Rebolet en la frontera francesa el 1602; Illa i Cotlliurz el 1604; Castellnou a tres lloguies de Tolosa el 1607; Carcassona i Tolosa l'any següent; Nissa el 1620; Sicília el 1624 i, finalment, el 1626 les informacions són ja de més a prop car ja es parla de Cadaqués i, finalment, Reginçós on fou de certa gravetat (1629). Aquest brot obligà a tornar a tancar el portal de Sant Cristòfol; noves rogatives demanades per la Ciutat, després d'escoltar el parer dels metges i carta al Virrei demanant ajuda de queviures, ja que s'havien privat de fer fires i mercats. Es recorda d'aquest temps la pesta de Foix, la raríssima de Milà, que motivà llevar l'aigua beneïta de les piles per temor d'infecció.

Totes aquestes referències susciten als gironins un cert temor, que es veié finalment confirmat en esdevenir la forta i terrible epidèmia de 1650. Lentament anava seguint la marxa invasora del mal pel país veí: Narbona el 1631, després Pollestres i Perpinyà, entre altres ciutats, Nimes el 1648 i finalment Narbona, altra vegada, l'any següent. Mentrestant en la nostra ciutat, entre el 14 d'abril de 1635 i el 5 de febrer de 1637, s'havia acumulat un nucli barceloní provinent de la reial Audiència i dels Tribunals del Virrei, que semblava castigat. (Fol. 184, vol. II).

L'any 1650 començà amb les males noves que arribaven a Girona procedents de Tortosa, Tarragona i son camp, contagiades de l'epidèmia de la glànola o pestosa. De seguida es posaren en pràctica tota classe de súpliques divines com processons amb relíquies, dejunis i comunions generals, processó a Sant Sebastià i misses solemnes de difunts en totes les esglésies.

Malgrat això, pel juny començaren a aparèixer els primers afectats. Llavors la ciutat sol·licità consulta amb els metges de Barcelona per aclarir si era, o no, pesta. Aquests metges, davant d'una comissió formada per quatre representants del Capítol i quatre dels Jurats, reunits en el convent de Sant Domingo, diagnosticaren que aquells casos no eren de contagi maligne, amb la forta oposició del metge gironí doctor Baltasar Soler que sempre sostingué la tesi que era pesta. Però acceptar aquest diagnòstic comportava a la ciutat de privar de fer comerç i quedar aïllada amb la seva economia completament estancada, i es motivà, per evitar això, la qualificació tan especial, que feren els metges barcelonins sol·licitats. Pel juliol es destinà l'hospital de la Misericòrdia als malalts de Santa Caterina; es buscaren metges forasters; s'augmentaren les pregàries; cessà l'administració del Viàtic en totes les parròquies; es feren rogatives a Sant Francesc i posteriorment la Ciutat oferí, com a vot, sufragà un retaule a Sant Sebastià, com ja tenim exposat més endavant.

Fugí de la plaça la gent acomodada. Quedaren els pobres sense feina. El Capítol es preocupà de donar-los treball com també de retribuir els cirurgians de la Morberia, puix era sobre ells on havia caigut el treball més dur i perillós i compraren un forn per purificar els convalescents i llurs robes. Tingueren abundant provisió de calç, usada en l'enterrament dels difunts de la glànola. També cada dimecres es féu la processó de Sant Narcís.

Detalla el nostre cronista com al mes d'agost va arribar al màxim el nombre de contagiats. Això obligà als comissionats de la Seu a assistir a tots els consells, on es prengueren moltes decisions importants en aquell moment greu com fou ampliar la Morberia a l'hospital de Santa Caterina, traslladant prèviament els de l'asil al convent del Carme —llavors encara a extramurs—,

mentre que els seus religiosos passaren a la casa Sariera. Al mateix temps que es buscà lloc per l'apotecaria apta per servir a tots.

Però més endavant, nous metges de Barcelona es desplaçaren per acabar d'aclarir el procés i, tal com havia sostingut el doctor Soler, acceptaren de què es tractava de pesta sense cap dubte. Llavors els veïns dels carrers empestats foren trets de la població embarrancant-los en les muntanyes properes a Girona. La Junta del Morbo tingué una destacada actuació, en aquells dies, amb els seus guardes. Féu complir les indicacions del batlle del Morbo i totes les actuacions eren controlades per un Jurat muntat a cavall, com era obligatori d'acompanyar-los.

En aquells moments es prengueren moltes decisions; noves conductes de més cirurgians pagats amb quantitats que ràpidament s'anaren incremen-

tant; s'evità augmentar el preu del blat per impedir motins; solament hi hagué missa els dies festius; de nit tancaren la Força Vella; dos beneficiats assalariats guardaven de nit l'església; es rebé ajuda de poblacions veïnes com l'ofertament de moltons per part de Torroella o els donatius en metàl·lic com el cas del rector de Domeny. Els oficis de Sant Narcís es traslladaren a la Catedral per la impossibilitat de fer-ho a Sant Feliu «per la fetor de son cementiri». La majoria de les dignitats religioses optaren per marxar de la població i els que es quedaren feren recíproca promesa d'assistir-se en vida i en mort. Es llicencià els minyons de cant. Enterraren fora del claustre, prop la casa del pa, el canonge Soler germà del metge doctor Baltasar. Es decretà no treure dipòsits de la Taula de Canvi ni de la Teca. Concediren sacerdot per oficiar missa i confessar els embarrancats fora de la plaça, etc.

La Pia Almoïna de Girona, a la plaça de la Catedral.

Finalment, a finals d'octubre, s'anà purificant la ciutat i se separaren els convalescents per sexe, solemnitzant la festa del Sant Patró.

Entrat el mes de novembre s'entregà 2.000 lliures per la despesa de la Morberia i el dia 9 es donaren gràcies a Déu i es feren funerals pels difunts. Poc a poc retornaren els canonges i iniciaren de nou, els cants. Les campanes sonaren el vespre de la vigília de la Puríssima i, el dia següent de la festa religiosa, els Jurats anaren a la Morberia i llevaren acta notarial d'estar sense cap malalt, tancaren la porta i es preocuparen de recobrar durant aquest mes el comerç, però diferint encara obrir la Taula de Canvi.

L'any 1652 es registrà algun petit brot de pesta que atemoritzà a la ciutat per haver-se presentat un empestat a casa d'un canonge. Es morí per l'octubre el canonge Caixàs, que l'havia confessat el Penitencier. Això va fer que el batlle del Morbo li ordenés fer quarantena al Calvari, però el sacerdot s'estimà més retirar-se a Corçà, cosa que no complagué els Jurats.

Pel juliol el Capítol intercedí perquè els pares Caputxins cedissin el seu nou convent per albergar-hi malalts, però finalment s'hi posaren els pobres de l'hospital de la Misericòrdia, assistits amb 100 lliures cada mes entregades per l'almoïna més les caritats particulars.

Es continuava seguint les noves dels estralls que la malaltia feia en les poblacions de la comarca i de Barcelona. Entrat l'any 1653, s'anotà en el manuscrit algun cas aïllat com el de casa de Canou i com també algun de sacerdots del Capítol; disputes sobre interessos fiscals entre els que es quedaren dintre de la plaça enfront dels qui marxaren; ajuda de 150 lliures per socórrer —a petició dels Jurats— a pobres de la ciutat perquè havia marxat, altra vegada, la gent acomodada; anotacions de les corresponents pregàries i rogatives del moment. En tancar per últim la Morberia el març de 1654, l'autor del manuscrit indica que el contagi durà, amb diversos accidents, des del 17 de febrer de 1650 al 13 d'octubre de 1654.

D'ara endavant les noves anotades sobre la terrible malaltia seran de fora de Girona i a vegades, fins i tot, de molt lluny, però la ciutat sensibilitzada pel flagel·lant passat no deixà de tenir i prendre

precaucions tal com trobem escrit: les rogatives fetes el 1656 a causa de la gran epidèmia de Nàpols, seguides de les clàssiques guardes al portal de Sant Cristòfol, quan l'any següent es conegué la presència de la glànola a les poblacions de Múrcia i València, confirmades per la carta del Rei on es demanava rogatives. Es repetí anys després amb les noves de Granada i altres poblacions andaluses amb nova missiva reial, sobretot quan s'extengué el mal per Madrid. Posteriorment, l'any 1699,

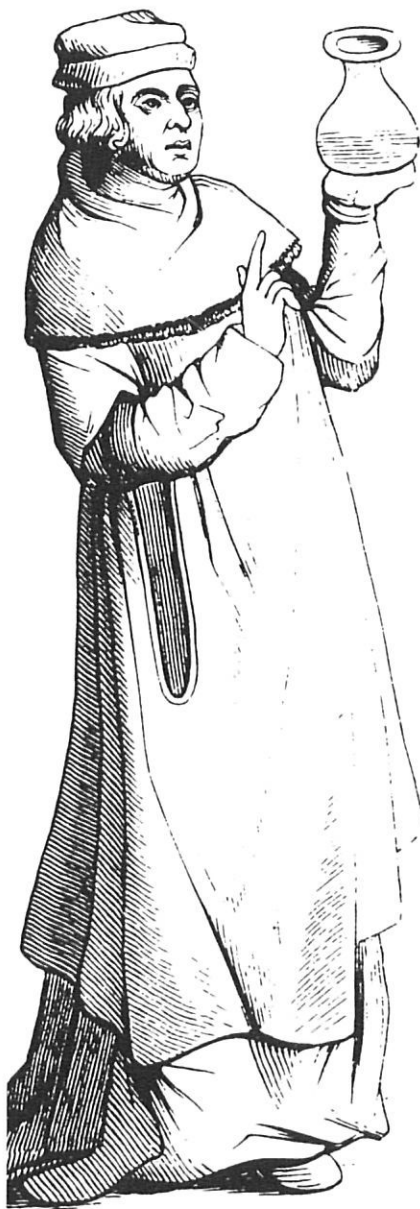
serà al Llevant on recalarà la malura i, en conèixer-ho, els gironins fan noves rogatives i les consegüents guardes als portals sense, afortunadament, tenir cap ensurt. No serà fins el 1720 que tornen a preocupar-se en rebre noves de l'epidèmia de Marsella, i es tornà a les guàrdies, pregàries, ordres de neteja dels carrers amb l'obligació d'escombrar-los. A aquestes preocupacions normals s'adjuntaren una sèrie d'escarafalls entre el Capítol i la Ciutat sobre si havien d'obeir, o no, una guarda encomenada. Aquells dies s'instal·laren llazarets i línia sanitària a la frontera. L'ensurt durà uns tres anys.

[Acabat de copiar les anotacions més importants sobre la malaltia pestosa a Girona, voldríem per la nostra part aportar alguna cosa més per ajudar a entendre millor tot el que portem exposat.

Primerament l'epidèmia de 1650 fou una de les més greus que hagué de sofrir la població de Girona, però afortunadament també hem de dir que fou la darrera que ha patit. Ha estat estudiada pels investigadors locals a partir de dades, la majoria de fonts seglars com l'escrit de Real de Fontclara, testimoni dels fets, més els acords dels jurats i de la Junta del Morbo. Per tant, la nostra aportació és, des del camp eclesiàstic, nucli de la ciutat levítica gironina, que vivia la majoria en el barri vell conegut com la Força i que es corresponia amb el recinte tancat dintre de les muralles romanes. És, per tant, una visió des d'un angle diferent d'aquells fets i que potser poden enriquir el coneixement de la vida dels nostres avantpassats i les seves misèries.

Referent al portal de Sant Cristòfol, prenia aquest nom per la capella dedicada a aquest sant que hi havia al costat mateix. Fundada el 1348, persistí fins després de la Guerra de Successió, perquè fou desafectada el 1718. (Fol. 378, vol. II)]. Diu en aquest foli: «a 8 de gener de 1719, la capella fou demolida i la Obra retirà lo altar que es en una paret del Claustro y las campanas que posà en lo Arxiu de que ne fongué una per anyadir metall a la campana Dominical ab nota del pes a 3 de febrer de 1727».

[La Junta del Morbo citada era un organisme amb privilegi reial (potser del regnat de Felip III) formada per quatre comissaris que tenien plens

poders en temps de greus epidèmies, per prendre tota classe de decisions en ordre de prevenció i assistència als empestats com a delegats de les autoritats de la ciutat, manant un discret nombre de guardes per ajudar-los en el seu treball. Per això els veiem com es preocupen d'assistir els malalts desvalguts amb medecines, aliments o hospitalitzacions; ajudar a sostenir els centres hospitalaris i morberies amb diners del Capítol i de la Ciutat, de la Taula de Canvi i de la Teca; contractar sanitaris; aïllar dintre de les pròpies cases a les famílies afectades, barrant-les per fora però compromentent-se a alimentar-los per una finestreta adequada; ajudant a expulsar fora la plaça a barris sencers i portant-los a embarrancar fora de la població (s'indica la xifra de 300 persones les situades en aquestes circumstàncies); la purificació o desinfecció de malalts i robes; l'enterrament dels difunts i, finalment, recopilar les joies i altres elements de valor de famílies que havien desaparegut enteres per poder tornar-les, posteriorment, a les persones que demostraven tenir-hi dret].

En contrast amb l'abundància de notes sobre la malaltia pestosa és escassa la relacionada amb altres malures, malgrat que hi hagi indicacions referents a persones delicades de salut. Unes vegades serà citada «la desgana», típica anorèxia del malalt terminal, mentre que altres ocasions es parla de *ferides accidentals com la del canonge* que estava sota la portalada de «l'obra nova» i li caigué una gaveta «llevant-li un gros tros de testa» que li produí la mort el dia següent. Una altra anotació segurament es refereix a un atac d'apoplèxia puix s'escrigué «que predicant se ferí de la llengua i quedà confús» i, més endavant, es parla d'un «poagrós» afecció bastant corrent en aquells temps.

El que sí hi ha és una abundant relació de cartes reials que donen a conèixer esdeveniments de la família regnant. Per exemple, Felip I d'Aragó –tal com està redactat en el manuscrit– i II de Castella, explica al Bisbe l'any 1562 de tenir son fill malalt; el 1568 torna a escriure al Prelat, explicant la urgència que havia tingut per posar-lo a la presó i més tard, en una altra carta, anuncia la seva defunció. I com això, segueix una llarga relació epistolar sobre infants i infantes nascudes o mor-

tes, o bé sobre nombrosos parts de reines i, a vegades, òbits d'algunes d'elles després de l'esdeveniment. Tota aquesta exposició ocupa força folis del manuscrit. (Fol. 34 a 64, vol. III).

Higiene urbana

És coneguda la deficient atenció que els nostres avantpassats prestaven a la netedat dels carrers i de llurs domicilis. Per aquest motiu destaquen les ordenances que pel barri vell promulgarren els canonges, persones posseïdores d'un cert nivell cultural per sobre de la majoria dels seus conciutadans. Així tenim que, per l'abril de 1532, pocs mesos després d'haver passat un petit brot de contagi pestós, acorda el Capítol «que ningú renti draps ni altres coses en l'abeurador de la plaça de la Seu» i és aquesta disposició altra vegada confirmada el 1537 i s'afegeix que se pagaria un sou de «pena», abonant-lo l'amo pel criat. (Fol. 96, vol. II). Del mateix temps –maig de 1534– s'anoten «estatuts que tots los carrers de la Força Vella, se netegin pels seus veïns sota pena de vuit sous per l'Obra i que no se li posi brutícia, sota pena de un sou, obligant a canonges i beneficiats també» (fol. 331, vol. I). Més indicacions de crida pública per escombrar tots els dies els carrers són citats de principis de 1700, com també les obligacions de l'escombrador de l'església per esterenyinar, a més, les parets i les reixes d'aquesta.

Un altre vici que volien fer desaparèixer els Capitolars era el d'orinar en les parets i interiors del temple. Així, pel novembre de 1545, hi ha unes «ordenacions per la neteja de l'església i claustre, reformant l'abús d'orinar i altres immundícies, sota pena de dos

sous i pels minyons, presó» (fol. 358, vol. I). Anys més tard, es tornen a repetir aquestes prohibicions (1583) ordenant que ningú orinés en el claustre ni en la Porta Galilea o portal major de la Catedral (fol. 268, vol. II), i persistí, a finals d'aquesta centúria, la «censura» contra els qui orinaven a la paret del temple. (Fol. 26r. vol. III).

Un altre assumpte: la neu. Era usada, a més de refrescant de les begudes a l'estiu, per donar als malalts de diarrees colèriques per alleugerir la sequedat de la llengua. La neu o el gel que s'obtenia a l'hivern més els troços de glaç que, embolcallats amb palla, portaven de les faldes del Pirineus, eren guardats en pous profunds a l'interior de la ciutat. Discussions sobre què corresponia a la Ciutat o al Capítol ocupen alguns folis.

Per acabar la repassada sobre les anotacions relacionades amb l'actuació i el coneixement mèdic, citarem la presència de comentaris sobre cadàvers i cementiris que no aporten informacions interessants per al nostre treball.

Benet Julià és metge.

Notes bibliogràfiques

- (1) JULIÀ FIGUERAS, Benet. *Nota sobre el llibre mèdic de Lluís Fabra*. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, volum XXV-2. Girona, 1981.
- (2) JULIÀ. *Nota sobre els antics cirurgians de Girona*. Tercer Congrés d'Història de la Medicina Catalana. Vol. I. Lleida, 1981.
- (3) JULIÀ. Cit. supra 2.
- (4) JULIÀ. Cit. supra 2.
- (5) BATLLE PRATS, Lluís. *Nomenament de metge del Bisbe i Capítol de Girona a favor de Ramon de Cornellà (1296)*. Boletín del Col. de Médicos de Gerona, núm. 76, any 1978.
- (6) Arxiu Diocesà de Girona. Llibre Quistacions 1368-1387.